SAMIN AMIR

KAPITALISMEN I VÅR TID

– Drivkrefter og motkrefter

E-BOK

Rødt!

KAPITALISMEN I VÅR TID
– drivkrefter og motkrefter

Rødt!
FORLAGET RØDT!

Samir Amin

KAPITALISMEN I VÅR TID
– drivkrefter og motkrefter

Introduksjon av Tore Linné Eriksen:
Samir Amin – forfatter og aktivist

Rødt!
FORLAGET RØDT!

Samir Amin:
Kapitalismen i vår tid
– drivkrefter og motkrefter
Forlaget Rødt!, 2015
PB. 1203, 3254 Larvik
www.marxisme.no
Omslag: Audun Haaland
Bilde på forsida er fra en løpeseddel nord i Hellas
Trykk: X-idé AS
ISBN 978-82-91778-90-7

Innhold

Forord av forfatteren 9
Tore Linné Eriksen: Hvorfor lese Samir Amin?
– Et biografisk og bibliografisk riss 11
Kapitell 1: Verda sett fra Sør 39
Kapittel 2: Maoismens bidrag 47
Kapittel 3: Dristighet, mer dristighet! 55
Kapittel 4: Samanbrotet i det europeiske systemet 79
Kapittel 5: Kina Det oppstigande landet 101
Kapittel 6: Fascismens tilbakekomst
i dagens kapitalisme 132
Kapittel 7: Enhet og mangfold
i de folkelige bevegelsene mot sosialisme 151

De to siste artiklene har ikke vært publisert på norsk tidligere.
De andre har stått i tidsskriftet Rødt!.

FORORD

Å bare forfølge den enerådende tanken om kontinuerlig kapitalakkumulering – en prosess som konvensjonelle økonomer kaller «markedets ekspansjon», og til og med «vekst og utvikling» – er ikke lenger akseptabelt. Den «kreative ødeleggelsen» som Joseph Schumpeter omtalte for et århundre siden, har idag blitt til rein ødeleggelse av hele samfunn i den sørlige delen av planeten, med mennesker som er redusert til en status som fremmedgjorte selgere av arbeidskraften sin. Det politiske, sosiale og kulturelle kapitalistiske systemet har mistet sin historiske legitimitet. Det er sannere enn noen gang at valget står mellom «sosialisme eller barbari.»

En vei fram mot sosialisme, forstått som et høyere stadium av menneskelig sivilisasjon, er nødvendig og mulig. Men det alternativet kan ikke utvikles uten at det radikale venstre strekker seg langt ut over den rådende defensive holdningen overfor de offensive strategiene.

Samir Amin
14. oktober 2014

TORE LINNÉ ERIKSEN:

HVORFOR LESE SAMIR AMIN?
ET BIOGRAFISK OG BIBLIOGRAFISK RISS

Tore Linné Eriksen er historiker, faglitterær forfatter og professor emeritus i utviklingsstudier ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

Samir Amin er mange ting i ett: en økonom som mange mener ville ha fått en nobelpris om han ikke var marxist, en utviklingsteoretiker som har vært på å danne en særegen skoleretning, en samfunnsanalytiker som bokstavelig talt ikke kjenner noen grenser i tid og rom, en globalhistoriker som avslører eurosentrisk ideologi, en fornyer av marxistiske analyser av kapitalismen i dens ulike faser, en internasjonalist som hører hjemme både i det globale i Sør og i vår egen verdensdel, en aktivist i – og inspirasjonskilde for – anti-imperialistiske bevegelser, en sentral bidragsyter i debatten om så vel meningsfulle reformer som nødvendigheten av revolusjonære endringer, en nådeløs kritiker av «politisk islam» og andre former for religiøs fundamentalisme, en av vår tids mest produktive forfattere med lesere verden over og en uredd debattant som opptrer både med polemisk lyst og med vilje til å lytte til motforestillinger. Det er få andre som passer så godt til Antonio Gramscis begrep: en organisk intellektuell.[1]

Samir Amin har bak seg over 40 bøker, og sikkert tusen artikler om vi regner med oversettinger til utallige språk. På norsk finnes bare ei eneste bok i sin helhet: *Eurosentrismen* (1990), der han avkler eurosentrismens ideologi, og minner om at slikt slagg også finnes i ulike varianter innenfor marxismen. Før dette var han representert med kapitler i to antologier på 1970-tallet.[2] I de siste åra har imidlertid tidsskriftet *Rødt!* servert sine lesere flere artikler, som ofte samtidig har vært publisert på nettet og i *Monthly Review*, et ledende marxistisk tidsskrift i USA. De er nå samlet mellom to permer i denne boka, som også

inneholder to helt nye artikler fra 2014, som ikke tidligere er publisert på norsk. Selv om de bare representerer et lite utsnitt, er de egnet til å vise bredden i Samir Amins forfatterskap om Kina, imperialisme, fascisme og behovet for å erstatte kapitalistisk barbari med det han kaller en høyere sivilisasjon, dvs. sosialisme.

Fra Egypt til Frankrike

Det blir lettere å forstå utviklinga av Samir Amins tanker og politiske praksis om vi kjenner litt til hans livshistorie. Her er det bare plass til et kort riss, men de som er interessert i mer, har heldigvis flere informative kilder å søke til. Et godt sted å starte er *A life looking forward. Memoirs of an independent Marxist* (2006), der vi følger Amins liv helt tilbake til 1931, da han blei født med egyptisk far (med koptisk bakgrunn) og fransk mor, begge leger. Men før han utga denne fortellinga om sitt eget livsløp, hadde han allerede gitt ut en slags intellektuell selvbiografi, *Re-reading the postwar period. An intellectual itenary* (1994). Her blir leseren tatt med på ei spennende reise i Amins vitenskapelige produksjon og faglige innspill i aktuelle debatter, formet som en presentasjon av grunntrekkene i hans forfatterskap inndelt i epoker. Fordi denne boka er skrevet i et enklere språk enn det som ofte kan være tilfelle, egner den seg utmerket som ei innføring. Men verken verden eller Samir Amin har stått stille i de siste tjue åra, og jeg vil derfor mot slutten gi noen pekere inn mot noen av hans nyere verker.

Den egyptiske bakgrunnen er et naturlig utgangs-

punkt for Samir Amins livslange forsøk på å forstå arabiske og afrikanske samfunnsformasjoner, både i et historisk perspektiv og i deres særegne plass i det som han i dag kaller for globalt apartheid. Han var født i et Egypt som lå under britisk koloniherredømme, og vokste opp i en familie med antikolonialistiske, nasjonale og demokratiske holdninger. Samtidig så han et samfunn rundt seg med skrikende forskjeller mellom ufattelig rikdom og ekstrem fattigdom. I tillegg til kamp mot alle former for imperialisme, har Amin derfor understreket at opprør mot sosial urett er en rød tråd i hans tenkning og politisk aktivisme. Oppveksten under den andre verdenskrigen, som også raste i hans eget hjemland og i hjembyen Port Said, forklarer også interessen for å forstå fascistiske utviklingstrekk. Det ferskeste eksempel på dette ser vi i artikkelen «Fascismens tilbakekomst i dagens kapitalisme» (kap. 6). I Amins familie var det ingen som lot seg lokke til å se på Tyskland og Italia som venner i felles motstand mot den mest opplagte fienden, nemlig det britiske imperiet. Den andre verdenskrigen bidro samtidig til en fascinasjon for Sovjetunionen. Samir Amin forteller i sin memoarbok hvordan han som 11-åring jublet over seieren ved Stalingrad. Seinere i ungdommen stiftet han bekjentskap med Det kommunistiske manifestet av flere av Marx' politiske skrifter, og nølte ikke med å erklære seg som kommunist.

Samir Amin har sin høyere utdanning fra Frankrike i perioden 1947–1957. Det er forklaringa på at det meste av hans forfatterskap har fransk som originalspråk, selv om

det også er bidrag på arabisk og engelsk. Kombinasjonen av Egypt og nærheten til Europa, europeisk arbeiderbevegelse og marxistisk idédebatt – innenfor og utenfor det franske kommunistpartiet – har ført til en konsekvent internasjonalisme. Derfor har han da heller aldri vært det som litt nedsettende kalles for en «tredjeverdenist». (Dette begrepet reserverer Amin for desillusjonerte franske intellektuelle sist på 1960-tallet, som satte sin lit til at folk i den tredje verden skulle gjøre revolusjon på deres vegne.) Fra Frankrike har han også hentet ideer fra opplysningstidas ideer om folkesuverenitet og sekularisme, dvs. avvisning av alle former for religiøs obskurantisme. (Det er ikke Gud som styrer, men mennesker som skaper sin egen historie). Hans slekt på morssida springer da også ut fra en jakobinsk tradisjon. På samme måte deler han Karl Marx' vekt på betydningen av borgerlig revolusjon og kapitalismens framvekst i Storbritannia. I motsetning til mange andre intellektuelle fra Sør, vender han derfor ikke ryggen til alt som har å gjøre med europeisk «modernitet», slik som er så populært innenfor postmodernistiske og postkolonialistiske moteretninger. I nyere arbeider har han imidlertid gjort det til et sentralt poeng at de progressive trekkene ved en slik europeisk modernitet – med røtter i opplysningsprosjektet – for lengst har utspilt sin rolle, og at dagens utgave av kapitalismen både truer planetens livsmiljø og befinner seg i ei krise som kan kaste menneskeheten ut i barbari.

Både familieforhold på morssida, ekteskap med en fransk kvinne og langvarige studie- og arbeidsopphold i

Frankrike er med på å forklare Samir Amin interesse for å forstå vilkårene – og hindringene for – ei sosialistisk omdanning også i kapitalismens «sentrum». Hans innsikt i kapitalismens politiske økonomi, forankret i marxistiske begreper og den europeiske arbeiderbevegelsens historie, kommer til utrykk i flere artikler i denne boka, ikke minst i det omfattende fattende essayet om «enhet og mangfold» (kap. 7).

Imperialisme og global kapitalakkumulasjon

Under det ti år lange oppholdet i Frankrike deltok Samir Amin ikke bare i det franske kommunistpartiet, men også i bevegelser som organiserte studenter fra Afrika og Asia, og som ikke minst var engasjert i kampen for frigjøring fra kolonistyret. En egyptisk horisont ble dermed utvidet til å omfatte alle deler av det som ble kalt for den tredje verden. Selv har Amin fortalt at pensumlesing var begrenset til det mest nødvendige, slik at det ble desto mer tid til politiske aktivisme. Ikke minst var den kinesiske revolusjonen en avgjørende inspirasjonskilde, og de revolusjonære styrkenes frammarsj blei fulgt på kartet i de siste åra fram til 1949. Dette viste også det revolusjonære potensialet som lå hos bondemassene i Sør, noe som også blei demonstrert gjennom Frankrikes ydmykende nederlag ved Dien Bien Phu i 1954. Det samme året startet den væpnete delen av den langvarige frigjøringskampen i Algerie, samtidig som Amin merket seg at det ofte var en lunken holdning å spore hos det franske kommunistpartiet og i fagbevegelsen. Likevel sluttet han

på denne tida helhjertet opp om den prosovjetiske (eller stalinistiske) linja, en posisjon som han seinere har tidfesta til perioden 1948–1956. Ikke minst bidro han aktivt til å knytte forbindelsene mellom det franske og egyptiske kommunistpartiet.

Etter hvert så Samir Amin med mindre begeistring på det sovjetiske systemet, og kom til å dele mye av den kinesiske – eller maoistiske – kritikken. Det var langt mer et slikt oppgjør «fra venstre» enn avsløringene på den tjuende partikongressen i 1956 som førte til et endelig brudd. Den kinesiske revolusjonen blei også oppfattet som mer relevant for Afrika, Asia og Latin-Amerika. Av samme grunn blei trotskismen aldri noe alternativ, med den vekt som tradisjonelt blei lagt på den europeiske arbeiderklassen som en slags fortropp. Fra slutten av 1950-tallet identifiserte Samir Amin seg i all hovedsak med maoismen som ideologisk posisjon, og hadde følgelig ingen problemer med å velge side da det endelige bruddet mellom Kina og Sovjetunionen fant sted. På denne tida var han også ukritisk i sin begeistring for kulturrevolusjonen, ikke minst slagordet «bombarder hovedkvarteret», mens han seinere har analysert hvordan denne sporet ut i et anarki som var med på bringe partiapparatet og statsmakta tilbake ved roret. I artikkelen «Det oppstigande landet» (kap. 5) forklarer han både styrker og svakheter ved en maoistisk posisjon, samtidig som han skiller seg ut fra mange andre som analyserer Kina i dag ved å understreke hvordan den udiskutable framgangen har sine røtter i den maoistiske perioden.

I arbeidet med doktoravhandlinga, som blei fullført

i Paris i 1957 etter studier i statsvitenskap, statistikk og økonomi, tok Samir Amin sikte på noe så ubeskjedent som å forklare hvorfor kapitalistisk akkumulasjon bare kan forstås i et globalt perspektiv. I omarbeidet utgave kom avhandlinga ut på fransk i 1970, og på engelsk i 1974: *Accumulation on a world scale*. (Imponerende bok som kom den i svensk utgave samme år.) Dette må sies å være et hovedverk med klassikerstatus både innenfor marxistisk økonomi og internasjonale utviklingsstudier. Sammen med bl.a. André Gunder Frank og Immanuel Wallerstein la han grunnlaget for den retninga som ofte kalles «underutviklingsskolen», og som har til felles historiske studier av forholdet mellom sentrum og periferi og en understrekning av at verdenssystemet må studeres i sin helhet.

Kapitalisme i ulike utgaver

Et sentralt poeng hos Samir Amin har helt fra starten vært påvisning av grunnleggende ulikheter mellom kapitalismen i sentrum og kapitalismen i periferien, som utgjør forskjellige – men sammenhengende – deler av det samme systemet. I en slik forstand er «underutvikling» i Sør ikke en slags opprinnelig urtilstand, men et historisk resultat av dominans, forvridning og blokkering av utviklingsmuligheter. Der kapitalismen i sentrum reproduseres gjennom en autosentrisk vekst, med en organisk sammenheng gjennom investeringer i kapitalutstyr og produksjon av forbruksvarer (slik Marx beskriver i bd. 2 av *Kapitalen*), kjennetegnes den i periferien av en forvridd, ensidig og eksportavhengig struktur med store produktivitetsforskjeller mellom de

ulike sektorene. Men det handler om noe langt mer enn abstrakte økonomiske modeller, og Amin viser samtidig til forskjellene mellom «avføydalisering», jordbruksrevolusjon og et nasjonalt/produktivt industrielt borgerskap i sentrum og et tynt sjikt av et byråkratisk kompradorborgerskap i et hav av bønder i Sør. På samme måte blir det understreket at ufullstendig proletarisering og enorme arbeidskraftreserver gjennom utarming av landsbygda bidrar til et lavt lønnsnivå i periferien, slik at handel bygger på et ulikt bytteforhold hvor gevinstene havner hos kapitalistklassen (og forbrukere) i sentrumslanda. Et slikt ulikt bytteforhold er ikke en naturlov eller økonomisk lov, men blei særlig framtredende etter 1880, og bunner bl.a. i at arbeiderklassen i Nord – i motsetning til i Sør – nå kjempet fram en mer anstendig del av gevinsten ved produktivitetsøkning. (Som kjent er det siste ikke lenger tilfellet i vår del av verden, der en stadig større andel nå tilflyter kapitalen). Dermed kan svaret aldri være en ytterligere innkapsling (i dag kalt «globalisering»), og forestillingen om å «hente igjen og overta» innenfor rammen av det samme kapitalistiske verdenssystemet forbli en illusjon. Alternativet er istedet det Samir Amin omtaler som en frakopling (delinking eller decoupling på engelsk), som igjen er en nødvendig forutsetning for å gå videre på den lange veien i retning av ei sosialistisk omdanning av samfunnet.

Et annet trekk i Samir Amins forståelse av kapitalismen er at den har gått gjennom ulike faser fra 1500-tallet til i dag, fra merkantilisme og den tidlige industrikapitalismen (som var den Marx beskrev) til dagens kapitalisme kjenne-

tegnet av monopoler, dype kriser og kollektivt organisert imperialisme. Felles for alle faser er ekspansjon og en iboende akkumulasjonstvang. Dermed handler det ikke bare om markeder eller nyliberalistisk ideologi, som mange later til å tro, men om et system med en grunnleggende motsetning mellom arbeid og kapital. Ved å understreke betydningen av både produksjon, politisk makt og sosiokulturelle forhold, begrenser Samir Amin seg ikke til formelle og abstrakte økonomiske «lover», men viser nødvendigheten av historisk materialisme – med vekt på klasseforhold og politisk kamp – som analyseredskap.

Avhandlinga fra 1957 utfordrer ikke bare borgerlig vitenskap og den kalde krigens moderniseringsideologier, men stiller seg også kritisk til mange trekk ved tradisjonell marxisme. Det kommunistiske manifestet tegner et bilde av en dynamisk kapitalisme som ubønnhørlig sprer seg og gjøre verden mer homogen, og Karl Marx utformet sine teorier på et tidspunkt hvor virkningene av imperialistisk underordning ikke var så åpenbare. Gang på gang har Amin lagt vekt på at dette er en blind flekk, som også innebærer en risiko for at den europeiske venstresida trår feil i sine strategier. Enda mer kontroversiell er hans diskusjon av faren for at gevinstene i globale utbyttingsforhold kan være med på knytte arbeiderbevegelsen sammen med «nasjonale» interesser i kapitalismens sentrum, dvs. en form for sosialkolonialisme, som han kaller det i artikkelen «Maoismens bidrag» (kap. 2). I noen av sine nyeste arbeider fører han dette videre i en advarsel mot rasisme og fristelsen til å gjøre innvandrere og «de andre», dvs. folk